

Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Ýle Vilâyat-i Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyet

Onaylayan Günay ÇADLAR
Friday, 29 February 2008

Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Ýle Vilâyat-i Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Erzurum Pubesi’ Yilpkileri

30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasıyla birlikte, Ýtilaf Devletle-ri açýsýndan Dođu Sorunu artýk çözümlenmiþ gözüküyordu. Öyleki, Mondros’ta dikte ettirilen belge sadece bir mütakere olmasına rağmen, bu belgenin fiili olarak Osmanlý Ýmparatorluđu’nun tasfiyesi ve Anadolu’nun çepitli nüfuz bölgelerine ayrýlması idi. Bu durum karpýsýnda yediden yetmiþe, bütün Türk Milleti bir çözüm arayýþına düþmüþtü. Ýstanbul’da 29 Kasým 1918’de delli bir dernek Millî Kongre adý altında toplanmýþlardý. Millî Kongre, beyannamesinde amacýný özetle þu þekilde açýklamýþtı: “Millî Kongre’nin amacý, devlet ve milletin geçirdiði bu en müþkül ve tarihi anlarda, vatanýn yüksek menfaatlerini ve hukukunu müdafaa etmek üzere faaliyete geçen Kuvay-ý Milliye’nin müpterek gayeye dođru sevk ve idaresini sađlamak için bütün müessese, cemiyet ve fýkralarý bir araya getirmektir.” Kuvay-ý Milliye tabirini kullanan ilk siyasî teþekkül olan Millî Kongre’nin men-suplarýnýn çođu sonradan Anadolu harekâtý katýlmýþlardýr.

Birinci Dünya Harbi boyunca Ýtilaf Devletleri’nin yapmýþ olduklarý Anadolu’yu taksim planlarý, Mondros Mütakere ve haksýz uygulamalarý karpýsýnda, birinci derecede tehdit altında olan bölgelerde ise, bölgesel karakterli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuþtur. Trakya, Ýzmir, Dođu ve Dođu Karadeniz’in aydýnlarý nitelikleri birbirlerine çok benzeyen Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin teþkilatlanmalarýný sađlamýþlardýr.

Bu cemiyetleri kuruluþ tarihleri itibariyle þu þekilde sýralayabiliriz:

- Trakya-Papaeli Müdafaa-i Heyet-i Osmaniyesi (2 Aralık 1918, Edirne)
- Vilâyat-ý Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti (2 Aralık 1918, Ýstanbul)
- Kilikyalýlar Cemiyeti (2 Aralık, Ýstanbul)
- Ýzmir Müdafaa-i Hukuk-ý Osmaniye Cemiyeti (2 Aralık 1918, Ýzmir)
- Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti (12 Þubat 1919, Trabzon)

Adlarýný verdiðimiz bu cemiyetlerin tek gayesi, bölgelerinin tarih, coğrafya ve demografik yapý bakımýndan Türkler’e ait olduđunu ispat etmek ve Osmanlý’dan ayrýlmamasýný sađlamaktý. Bütün bunlarý bilimsel çalyþmalarla yapmayı amaçlayan cemiyetler, her türlü ayrımcýlýđýn üstünde faaliyette bulunmayı hedeflemekteydiler. Bu cemiyetleri kuran aydýnlar Mondros Mütarekesi’nin haksýz uygulamalarý karpýsýnda Müdafaa-i Hukuk’un kuvvete dayanması gerçeđini görmüþlerdir. Ýtilaf Devletleri’nin desteđini alan Rum ve Ermeniler’in Dođu Karadeniz ve Dođu Anadolu bölgelerine iliþkin siyasî projelerine karpýn gelipen mukavemet, bu bölgelerin Türk-Ýslam ahalisinin çok kısa sürede mahallî siyasî teþkilatlanmalarýný gerçekleþtirmişti.

Gerek Dođu Karadeniz Bölgesi’nde ve gerekse Dođu Anadolu’da siyasî teþkilatlanmanın arkasýnda ittihatçý katkısı büyük ölçüde yer tutmaktadır. Mütakere’nin uygulanmasýndan önce, Enver Paþa’nýn talimatýný bölgeye iletmek için Teþkilat-ý Mahsus’nýn adamlarýndan Yenibaðçeli Nail Bey Batum’a, Ýttihatçýlar’dan Filibeli Hilmi Erzurum’a, tüccardan Cafer Bey Trabzon’a kurye olarak gönderilmiþlerdi. Kuryeler, Erzurum’da Albay Halit, Albay Rüþtü ve Albayrak Gazetesi Müdürü Süleyman Necati Beyler’e Enver Paþa’nýn talimatýný iletilmiþlerdi. Böylece, Erzurum, Trabzon ve Kars ileri gelenlerinden oluþturulan bir heyet Arda-han Kongresi’ne katýlmýþtı. Bu Kongre’de Trabzon’da Ýstikbal ve Ýkbal adýyla çýkan, Batum’da Sâdâ-y Millet ve Erzurum’da Albayrak adlarıyla çýkacak olan gazetelerin millî uyanýþ ve millî savunma yolunda yayýn yapmalarý kararlaþtırýlmýþtı. Ýlk önce Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin kurulupunu gerektiren ortam ve Erzurum Kongresi öncesine kadarki faaliyetleri hakkında kızsaca bilgi vermek istiyoruz.

Trabzon ve yöresi Ýtilaf Devletleri’nin Türkiye’yi tasfiye teþebbüslerine karpý ilk mukavemet hareketlerinin baþladý bölgelerimizdendir. Bunda, bölge insanýna bađým-sýzlık ve hürriyetin ne kadar deđerli olduđunu öđreten iki yýllýk Rus iþgalinin olmuþtur.

1919 baþlarýnda Rusya’dan Samsun’a kadar uzanan sýnýrlar içerisinde; Rize, Gü-müþhane, Giresun ve Ordu illeri ile Trabzon Vilayeti’nden oluþan Dođu Karadeniz bölgesi hem içten hem de dýþtan büyük tehlike içinde bulunuyordu. Mondros Mütarekesi’nin imzalanması sonrasında bölgede bir Pontus Rum Devleti kurmak için faaliyete geçildiði gibi, Baþbakan Konferansý’nda Ermeniler’in de Trabzon üzerindeki emelleri açýđa çýkmýþtı. Ýtilaf Devletleri’nin gemileriyle Trabzon limanýna getirilen Rum ve Ermeni çetecileri, yerli azınlýklarýn desteđiyle, Türk-Ýslam ahalinin mal ve canýna kastetme baþlamýþlardý. “Fakat, Trabzon’un uyanık halký, vatansever aydýnlarý Pontus yýlanýnýn baþkaldýrmasına meydan vermemek, muhtemel felâketi daha baþlangýçta önlemek için birlik gösteriyorlardý.”

O tarihlerde, Trabzon Vilayeti’ne yönelik tehditler sadece Rum ve Ermeni emelleri olmayıp, bu bölge için başka bir tehlike de Rus iþgal döneminin ürünü olan Gürcülük cereyaný idi. Tüm bu tehdit ve tehlikelere karpý, yörede Türk halkýnýn müdafaa-kunu sađlayacak bir gazete veya bir cemiyet yoktu. Mütareke sonrasında artan Rum çetelerinin faaliyetleri karpýsýnda, Mondros

Mütarekesi hükümleri gereğince, Ardahan-Oltu bölgesinden geri çekilen 3’ncü Kafkas Tümeni Trabzon’u korumakla görevlendirilmişti.

Trabzon halkının mütareke sonrasında millî savunma yolunda attıkları ilk önemli adım 10 Aralık 1918’de Ýstikbâl Gazetesi’ni çıkarmaları olmuştur. Faik Ahmet (Barutçu) arkadaşları Mehmet Salih (Ongan)’le işbirliği yaparak, bu gazeteyi kurmuştur. Bu Gazete Trabzon’da Millî Mücadele’nin güçlü sesi olmuştur.

O günlerde, Trabzon ve çevresinde, ayrıca Ýstanbul’da, bölge halkının haklarını savunmak amacıyla bazı cemiyetler kurulmuştur. Dođu Karadeniz bölgesindeki Türk ahalinin Mütareke sonrası geliştirdikleri mahallî siyasî faaliyetler 1919ubat’nda farklı bir aşamaya ulaşmıştı. 10ubat 1919’da Trabzon’da Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milli Cemiyeti kurulmuştur. 14ubat’ta Cemiyet’in tüzüdü Hükümet’e verilmiş ve 15ubat’ta da Ýstikbâl Gazetesi’nde Cemiyet’in kuruluşu ilân edilmiştir.

Bu Cemiyetin kuruluşunda Ýstikbâl Gazetesi’nin rolü büyüktür. Aynı zamanda, yöredeki aydınların ileri görüşlülüğü kad sivil-asker resmî görevlilerin tepviklerinin de Cemiyet’in kuruluşunda büyük etkisi olmuştur.

İlk kongresini 23ubat 1919’da gerçekleştiren Cemiyet, Trabzon Müftüsü Ýmameddin Efendi’nin başkanlığında toplanmıştır. Seçimler sonucunda Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Başkanlığı’na Barutçuzâde Hacı Ahmet Efendi getirilmiş, on bir kişilik merkez kurulu ile dokuz kişilik yönetim kurulu seçilmiştir. Kongre’nin yapıldığı toplantıda ilk Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin tüzüdü kabul edilmiştir. Sekiz toplantı yapan Kongre’nin aldığı kararlar özetle şunlardır:

1- Cemiyet’in tüzüdünde belirtilen amaçlara ulaşılması için bir bütçenin düzenlenmesi karara bağlanmıştır.

2- Trabzon Vilayeti’nin Osmanlı Devleti’ne bağlılığı, toprak üzerindeki millî hakları ve meşru emelleri desteklemek tarihî, sosyal ve ekonomik belgelerin toplanması kararı alınmıştır.

3- Diplomatik faaliyetlerde bulunmak üzere Avrupa’ya bir heyet gönderilmesi ve gönderilecek bu heyetin tespiti için görüş alması ve rapor vermesi üzere ayrı bir heyetin de Ýstanbul’a gönderilmesi kararlaştırılmıştır.

4- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin amaç ve düşünce-lerini yazma görevi Faik Ahmet Barutçu’nun başkanlığında oluşturulmuş bir komisyonun başkanlığına verilmiştir.

Cemiyet Kongre’nin aldığı bu kararları bir beyanname ile yayınlamıştır. Avrupa’ya gönderilecek heyet için Harun Nezirođlu’na görev verilmiş ve bu heyeti tespit edecek Trabzon heyeti Ýstanbul’a gönderilmiştir. İzmir’in işgal edilmesi üzerine, Cemiyet Avrupa’ya heyet gönderme fikrinden vazgeçmiştir.

Birinci Trabzon Kongresi’nin kararları incelendiğinde, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin başlangıçta Müdafaa-i Hukuku yaygın yoluyla yapmayı amaçladığı görülmektedir.

Cemiyet, Doğu Karadeniz’de kısa bir sürede yaygınlaşmış, bütün bölgenin birleştiği bir teşkilat haline gelmiştir. Bu Cemiyet bölgenin Türk-İslam ahalinin, Rum ve Ermeni emellerine mukavemetlerinin odak noktası olmuştur. Cemiyet’in kurulmasından kısa bir süre sonra Rize, Gümüşhane, Giresun ve Ordu’da şubeleri açılmıştır.

15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgal edilmesi üzerine, ikinci kongresini toplayan Cemiyet, bu kongrede, Müdafaa-i Hukuk’un yaygın yoluyla sağlanması amacıyla, içinde silahlı mücadelenin de bulunduğu daha etkin bir mücadele yapılmaması gerektiği kararını vermiştir.

İzmir’in işgali toprakları her an böyle bir işgal tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Doğu Karadeniz’de çok fazla etkili yöre halkının İzmir’in işgalini mitingler düzenlemek ve protesto telgrafları göndermek suretiyle gösterdiği tepkiye, bölge halkı ilgili olarak kurulmuş olan cemiyetler de katılmıştır.

22 Mayıs 1919 tarihinde toplanan İkinci Trabzon Kongresi, aşağıdaki kararları almıştır:

1-Azınlıkların işgaline karşı silahla karşı konulması

2-Silahla karşı koymaya hazırlık olmak üzere asker toplanması

3-Vilayet-i Sitte ile birlikte çalışmak üzere her vilayetten gönderilecek delegelerin katılımıyla bütün Park Anadolu’yu kapsayacak bir kongrenin toplanması.

Cemiyet, silahlı mücadeleye yönelik olarak Trabzon limanının kayıkçıların silahlandırılması Park Vilayetleri’nin tüm bir kongrenin toplanabilmesi için de, Kongre Heyeti ile Vilâyet-i Parkıye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin Erzurum şubesi, temas geçimleridir. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Van, Diyarbakır, Bitlis, Mamuretülaziz ve Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile de bağlantı kurmuştur.

Bilindiği gibi, IX. Ordu Kıtaat-ý Müfettişliği’ne tayin edilen Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919’da İstanbul’dan ayrılarak, 19 Mayıs 1919’da Samsun’da karaya ayak basmış, Türk milletinin kurtuluşunun müjdecisi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa’nın görevine başladığı ilk andan itibaren bölgenin geneli ile ilgili aldığı asayiş ve pek yüz güldürücü değildi. Fakat, Trabzon Vilayeti halkının birlik ve beraberliği sonucu sağlanabilen Trabzon’daki asayiş durumu, Mustafa Kemal Paşa’ya rahatlatmıştır.

Bir yandan, Vilâyet-i Parkıye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Erzurum şubesi-nin kuruluşunu gerektiren ortam ve Erzurum Kongresi’nin açılışına kadarki faaliyetleri üzerinde durmak istiyoruz.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum Rusya’ya terk edilince, Erzurum bir hudut kalesi durumuna gelmişti. Böylece, Birinci Dünya Savaşı’nda Erzurum, Rus ordularının il hedefi olmuş, Türk Ordusu’nun Sarıkamış yenilgisinden sonra 16ubat 1916’da Rus işgali altına girmişti. Halk, Ruslar’la birlikte gelen Ermeniler’in katliamından kurtulmak için ordu ile beraber Anadolu içlerine göç etmeye başlamıştı. Erzurum, Trabzon gibi, 12 Mart 1918’de kurtarıldığı tarihe kadar çok büyük acılar yaşamıştı. Behir kurtağ harabe halinde idi. Erzurum’u tamamen tahrip eden Ermeniler, çekilip esnasında 2500’den fazla Müslüman’ı öldürmüşler, halkı büyük bir sefaletle karşı karşıya bırakmışlardı.

Fakat, Erzurum’un asıl mücadelesi Mondros Mütarekesi’nden sonra başlayacaktır. Mütareke’de Trabzon’u Pontusçu Rumlar’a bağıplayan İtilâf Devletleri, Vilâyet-i Sitte adıyla Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Sivas Vilayetleri’ni de Büyük Ermenistan’a vadedmiştir.

İki yıl boyunca Rus esaretinde kalan, bu süre içinde ve Ruslar çekilirken, silahlı Ermeniler tarafından yapılan mezalimle karşı

karbýya kalan Erzurum halký, aynen Trabzonlular gibi, bađýmsýzlyk ve hürriyetin ne anlama geldiđini çok iyi biliyordu. O nedenle Vilâyet-i Parkýye'nin geleceđini Ýstanbul'dan verilen talimatlar belirleyemezdi. Durum çok ciddi idi. Erzurum Vilâyeti'nin aydýnlarý Vilâyet-i Parkýye'de millî uyanýp ve birliđi sađlamaya çalyýyorlardý.

Mesul müdürlüđünü ve babýazarlýđýný Süleyman Necati Bey'in yaptýđý Albayrak Gazetesi, sadece Erzurum'un Vilâyet-i Parkýye'nin hak arayan sesi olmuştur. Ýkinci Ardahan Kongresi'nde alýnan kararlar geređince, Elviye-i Selase'de Ermeniler'in yaptýklarý katliamý gündeme getirerek, oradaki Türkler'in hakkýný da savunup, büyüyen tehlikelere dikkat çekiyordu.

Mütareke'nin 24. maddesinin yöre insanýnda uyandırdýđ rahatsýzlyk dolayýsýyla, Erzurumlu Hoca Raif Efendi, Ýstanbul'a giderek bu konu ile ilgili bazı görüpmelerde bulunmuştur. Diyarbakýrlý Süleyman Nazif'in çalypmaları sonucunda, 2 Aralık 1918'de Hoca Raif Efendi'nin de içinde bulunduđu bir grup aydýn Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-Hukuk-ý Milliye Cemiyeti'ni kurmuştur.

Cemiyet birkaç gün süren toplantýlar sonunda, bu konularýn müdafaasýna karar vermiştir:

1- Dođu vilâyetleri tarihî bakýmdan Müslüman Türk memleketidir. Bu bölgede Ermeniler öteden beri küçük bir azýnlýktýr.
2- Elli yıldan beri Ermeniler bu bölgede çepitli siyasî öldürmeler ve komitacýlykla Müslümanlar'ý kendilerini müdafaaya býrakmýlardýr. Ýlk tepebbüs onlardan gelmiştir. Ýpte bu esaslar dairesinde devamýzý bütün cihana karbý savunmak için Frans “Le Pays” ve Türkçe “Hadisât” gazetelerinin çýkarýlmasý.

Bunlar için her türlü imkânýn sađlanmasýný Süleyman Nazif Bey üzerine almýptýr. Bu hususlar Cemiyet'in nizamnamesinin yer almýp, ayrıca cemiyet merkezinin Ýstanbul olduđu, ve idare heyetinin kimlerden meydana geleceđine de nizamnamede yer verilmiştir.

Cemiyet ilk kongresini 13 Aralık 1918'de yapmýptýr. Kongrede 12 kipilik bir idare heyeti oluşturulmuşt, idare heyeti başkanlýđına eski Beyrut Valisi Diyarbakýrlý Ýsmail Hakký Bey, umumî katipliđe de Van mebusu Vasýf Bey seçilmiştir. Kongre kararlar şunlardýr:

1- Avrupa'ya heyetler göndererek, hukukun müdafaasýnýn sađlanmasý.

2- Ýstanbul'da Fransýzca bir gazete kurarak, Cemiyet'in amaçlarýnýn bütün dünyaya ulaftýrýlmasý.

3- Ermeni çetelerince yapýlmýp olan cinayetlerin açýklanmasý.

Kýsa bir süre içinde dođu vilâyetlerinde Cemiyet'in şubeleri açýlmaya bađlamýp-týr. Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti üyesi bulunan Dursunbeyzâde Cevat Bey, Cemiyet'in merkezinden, onun Erzurum şubesini açma yetkisi alarak Erzurum'a gelmiş, burada aydýnlarla yaptýđý görüpmeler sonucunda, Erzurum şubesi'nin açýlmasýna karar verilmiştir. 2 Mart 1919 tarihinde kurulup için valiliđe müracaat edilmiştir. 10 Mart 1919 tarihinde valilik tarafýndan kurulmasýna izin verilen Cemiyet'in Nizamnamesi'nde cemiyetin amacý; “Vilâyet-i Parkýye'de bulunan bilcümle anasýrýn millî ve siyasî hukukunun inkırafýný temin edecek esbab-ý mepruaya tepebbüs ve vilâyet-i mezkûrenin Ýslâm ahalisinin millî hukuklarýný medeniyet âlemi huzurunda müdafaaya etmek, bu bölgede vakî olan cinayet ve mezalimin tahkik edilmesi için çalypmak ve hükümet nezdinde gerekli tepebbüslerde bulunmak” olarak açýklanýyordu.

Ýlk toplantýsýný 6 Mart'ta yapan Cemiyet'in başkanlýđına Hakkýzâde Hacı Fehim Efendi, muhasipliđe emekli Süleyman Bey, katipliđe de Dursunbeyzâde Cevad Bey seçilmişlerdir.

Daha valilikten Cemiyet'in kurulmasý için izin alýnmadan Cemiyet, 9 Mart'ta bir beyanname yayýnlamýptýr. Bu beyannâmede; memleketin her tarafýnda bulunan camiler, kümbetler gibi dinî ve millî abidelerin bu topraklarýn sahiplerinin kimler olduđunu gösterdiđi, Ermeni iddialarýnýn mesnetsiz bulunduđu, tehirden Ermeniler'in sorumlu olduđu belirtilerek, Wilson Prensipleri çerçevesinde bu gerçeklerin dünya kamuoyu önünde ispat edilmesi için Türk milletinden yardım istenilmiştir. Bu Cemiyet, Erzurum'da daha önce kurulmuşt bulunan Ýstihlâs-ý Vatan Cemiyeti'nin ortadan kaldýrýlmasýný sađlayarak, Müdafaa-i Hukuk tarafýnda toplanýlmasýný da temin etmiştir.

Cemiyet kurulduktan sonra faaliyetlerini bir türlü istenilen düzeye getirememiştir. Çepitli sebeplerden kaynaklanan bu durumun giderilmesi ve faaliyetlere hýz kazandırýl-masý için idare heyetinde bazı deđipiklikler yapýlmýptýr. Cemiyet'in faaliyetleri Kâzým Bey'in çalypmaları ile hýz kazanmýptýr. 2 Nisan 1919'da yapýlan bir toplantý sonucunda bir vilayet kongresi yapýlmasýna karar verilmiştir.

13 Mart 1919'da XV. Kolordu Komutanlýđý'na tayin edilmişt olan, Kâzým Karabekir Paşa'nın 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a gelmesi bölgenin geleceđi açýsýndan çok önemli olmuştur. Karabekir Paşa'nın Erzurum'a gelmesi üzerine Cemiyet temsilcileri Paşa'ý ziyaret ederek, Cemiyet'in kurulup gayesini ve planlarýný an-latmýplar, Paşa da onlara yardımcı olacađýna söz vermiştir.

O günlerde, dođu vilayetlerini, birbirine daha çok yakýnlaftýracak bir olay yapan-mýptýr. 15 Mayıs 1919'da Ýzmir Yunan tarafýndan iþgal edilmiştir. Türkiye'yi bir bütün olarak deđerlendiren Erzurumlular, Erzurum iþgale uđramýpçasýna büyük göstermişlerdir. Erzurum Vilâyet-ý Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti ve Cemiyet'in kazalardaki şubeleri Ýzmir'in iþgalini şiddetle protesto etmişlerdir. Erzurum'un Ýzmir'in iþgali ve Yunanlılar'ýn yaptýklarý mezalimle ilgili protestolarý TBMM'nin açýlýpýna kadar devam edecektir.

Yukarıda belirtildiđi gibi, Erzurum'da bir vilayet kongresinin toplanmasý 2 Nisan 1919'da kararlaftýrýlmýptý. Bu kararýn alýnmasýndan sonra hazýrlanan tepkilat nizamnamesine göre; Vilâyet-i Parkýye Kongresi'nin yapýlacađýndan ilk burada söz edilmişt, ayrıca müdafaaya hukuk'un ancak silahla sađlanabileceđine de karar verilmiştir. Uzun görüpmeler sonucunda, 29 Nisan'da bir miting düzenlenerek, halka bilgi verilmişt ve Park Vilayetleri'ne kongreye davet telgrafları çekilmiştir.

Ýkinci Trabzon Kongresi'nin toplantýları devam ederken, 30 Mayıs'ta Erzurum Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti tarafýndan bir telgraf gönderile-rek, Erzurum ve ya diđer bir vilayette toplanacak olan kongreye Trabzon da davet edilmiştir.

Genel Kongre'nin Erzurum'da yapýlmasýnýn uygun görülmesinin çepitli sebepleri vardýr. Bunlar arasýnda; Erzurum'un XV. Kolordu'nun merkezi olmasý, Ýtilâf Devletle-ri'nin kontrol faaliyetlerinden uzakta bulunmasý sayýlabilir. Bu düþünce de bulunan Vilâyet-ý Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesi,

konuda diđer vilayetlerin de görüplerini almak istemiştir. Sivas, Diyarbekir, Mamuretilaziz, Bitlis, Van, Erzincan Müdafaa-i Hukuk-Milliyeye Cemiyeti pubelerine bir telgraf metni, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliyeye Cemiyeti’ne ise baþka bir telgraf gönderilmiştir. Trabzon’a gönderilen telgrafta böyle denilmekte idi:

“Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliyeye Cem’iyyeti’ne
(Erzurum’dan, Telgraf) 30.5.335

İrkî, dînî târihî-vahdet ile berâber, mukadderâtý müpterek olan Trabzon ve Vilâyât-i Parkýyye’nin, tevhîd-i mesâ’i e lâzým gelen ân-i târihî, hulûl etmiştir.

Trabzon, vilâyetlerimizin nefes-borusu ve gözü; ve buralar da, Trabzon’un bel ke-miğidir. Trabzon’un, bizsiz, dâhilî vilâyetlerimizin de, Trabzon’suz yapması imkânsız-dır. Bugün mukaddes vatanımızda göz diken muhterisler, maksatlarına doğru mühim adýmlar atmaktadırlar.

Aramızda husûle gelecek bir itihâdi sa’y ve emelin, bütün o ihtirâslara tekabül edeceđi kanâ’atini beslediğimizden muhterem ve hamiyetmend Trabzonlu kardâplarımızda, desti uhuvvet ve mu’aveneti uzatmađa; ve, hem-mukadderât olan diđer (Sivas, Diyarbekir, Ma’mürettil’aziz, Bitlis, Van gibi) bep vilâyet ile berâber tevhîd-i mesâ’i etmek; ve ahvâl karpýsında, aynı vaz’iyette bulunmak; ve Vilâyât-i Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliyeye Cem’iyyeti’ne Dersa’âdet’teki merkezinin muvâfakati takdîrinde, Erzurum’da veyahud diđer mutavassýt bir vilâyette Ýn’ikad edecek olan Kongre’ye, sizin de iptirakinizi teklif ediyoruz.

Bu husûstaki fikir ve nazarlarnızın seri’an bildirilmesini, ehemmiyetle temennî eyleriz. Hukuk-ý sarıhamızın, yâr ve ađy nazârında tecellîsi, bu tevhîd-i mesâinin ilk semeresi olacađý husûsuna, kanâatimiz berkemâldir.”

Yukarıdaki telgrafta, Trabzon için, “Anadolu vilayetlerinin nefes borusu ve gözü” ifadesinin kullanılıþý çok yerinde benzetme olmuştur. Akdeniz ve Ege’nin tümünün, Karadeniz’in Samsun’a kadarki kıyý peridinin de yer yer iþgal altında olduđu düþünülürse, Dođu Karadeniz kıyýlarının ne kadar önemli olduđu anlaşılr. Dođu Karadeniz’in iç kı tek limanı Trabzon olduđu gibi, aynı zamanda güvenlik ve müdafaa-i hukuk teþkilatý bakımýndan da emin bir yerdi. Kısacasý, Trabzon Dođu Anadolu’nun dýþa açýlan kapısı durumundaydı. Toplantý halinde bulunan Trabzon Kongresi aynı gün Erzurum Vilâyât-i Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliyeye Cemiyeti’ne tarihî cevabını verdi. Bu cevap, Erzurum’dan yazýlan telgrafı almadan önce Kongre kararıyla Erzurum’a yazýlan telgrafı. Trabzon ve Erzurum’da alınan bu karar, aynı zamanda ifade edilmiştir. Bu telgrafta böyle deniliyordu:

“Vilâyât-i Parkýyye Müdâfa’a-i Hukuk-ý Milliyeye Cem’iyyeti
Erzurum TELGRAFNAME

MAHRECÝ: Trabzon NUMROSU: 3149, KELİMESÝ: 186 (Yazılıp) TÂRİHÝ: 30/5/1335(1919) (Erzurum’da alındýđý) TÂ
30/5(1335/1919) Sâat: 2 sonrada (yanî, 14’te)

Vilâyetimiz’de Ýn’ikaad ve birkaç günden beri, (Rize, Trabzon/Merkez, Gümüşpa-ne, Giresun ve Ordu Sancakları Kazâlar’ından oluşan) bilcümle mülhakaat murah-haslarımızdan mürekkeb olarak ictimâ’ eden Kongre’de muzlim bulutlarına karpý, tedâbir-i lâzýme ve ihtiyâtkârânde bulunmak; ve merkezi Erzurum Vilâyeti’nde olmak üzere, Erzurum Vilâyât-i Parkýyye murahhasları’ndan mürekkeb mu’azzam bir kongre-nin, kısa bir müddet zarfında ’akdini, müttefikân taht-ý karâra almýptýr.

Erzurum’un, vasatta ve öteden beri, ma’rûzi mehâlik olması ve (R. 1294/1878’den sonra) serhadde bulunması hasebiyle; vilâyât-i mezkûre arasnda, an’anevî ve târihî mevký’i vardýr. Ýctimâ’ın orada vukuu’unu ve maksad-i millîye vusûl için, sür’ati husûlünü, þiddetle ârzü eylemekteyiz.

Keyfiyyet’ten: Sivas, Diyarbekir, Van, Bitlis, Ma’mürettil’aziz Vilâyetleri’ni de, haberdâr eyledik. Ý’zâm kılylacak murahhaslar’ý, milleti bihakkın temsil etmeleri için; her kazânın lâakal bir murahhası bulunması kabul ettikleri; orada teþekkül edecek Kongre yevmi Ýctimâ’ý müsta’cel telgrafta bildirildiđi gün, Vilâyetimiz, murahhaslarının i’zâm eylemek de, te’ahhur etmiyecektir. Vilâyât-i sâire ile ve bilmuhâbere, bu husûsun te’mini, fa’aliyeti ma’lûme-lerinden muntazardýr.

Cenâbi-Hakk’ın inâyetine ve yekdiđerine sûveri ’adide ile merbûtiyetlerini her zamân izhâr eden Anadolulular’ın ’azm ü sebâtına müsteniden, hareket(imiz’in), münteci muvaffakiyet olacađýna, emniyetin berkemâldir.

Trabzon’da Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliyeye Cem’iyyeti Kongre Hey’eti”

Bu telgrafın metnini incelediğimizde, Trabzonlular’ın her türlü þahsi düþünce ve duygudan uzak bir þekilde ülke menfaatı gerektirdiği bir davranış biçimiyle Erzurum’un konumu, tarihi fonksiyonu ve þartları gereği, Millî Mücadele’nin perdesini açma hakkının Erzurumlular’a ait olmasını kabullenmede tereddüt göstermedikleri görülmektedir.

Vilâyât-i Parkýyye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliyeye Cemiyeti için çok anlamlı olan bu destek, Erzurum’da “Kemal-i hürmetle” karpýlanmıştır. Bunu Erzurum’dan Trabzon’a gönderilen 31 Mayıs günlü telgrafta açıkça görme “Trabzon Muhâfaza-i Hukuk-ý Milliyeye Cem’iyyeti Riyâseti’ne

Erzurum, 31/5/1335

Teklifiniz, burada kemâl-i hürmetle karpýlandı. Artık, mukadderâtımız gibi, âmâl ve mesâ’imiz de birdir. Vilâyât-i Parkýyye’deki hukuk-ý mukaddese-i Ýslâmiyye’nin müdâfa’a ve muhafazası vazife-i târihiyye ve milliyesi târih ve dîn iptirâkiyle, yekvücûd olan Türk ve Kürd’e teveccüh etmiþ olduđundan; teklif-i ’âfileri’ne, tamâme eylemiþ olduđumuzdan bahisle; iþ’ârât-i birâderânelerinin, ehemmiyetle nazar-i dikkate alınmasını te’kiden, Vilâyât-i Parkýyye’ye yazıldı.

Umûmî Kongre esâsâtını, hâzýrlamađa baþladık. Diđer vilâyetlerden cevâb vürûdunu müte’âkıb, ictimâın akdi için arz- edilecektir. Ât’den emîn olarak, samîmî ihtirâmlarımız, teþekkürâtımızda terdif eyleriz.

Erzurum Vilâyet-i Parkýyye Hukuk-ý Milliye Cem’iyyeti”

Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti, Erzurum’da toplanacak büyük kongreye katýlacak temsilcilerinin seçiminde her kazanýn en az bir temsilcisi bulunması esasýný kabul ederek, hemen hazýrlýklara baplamýptýr. Erzurum’da da Vilayet Kongresi, bütün sancak ve kazalardan gelen temsilcilerin katýlmasıyla 17 Haziran’da toplanmýp ve 21 Haziran 1919’da sona ermiştir. Vilâyet Kongresi’nde alýnan yeni kararlar dođrultusunda, teþkilatýn geniþletilmesi çalıþmalarýna devam edilmiþ ve Erzurum Kongresi için hazýrlýklara devam edilmiştir. Bilindiđi gibi, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çýkmýþ olan Mustafa Kemal Paþa’nýn tek amacý vardý. “Hakimiyet-i milliyeye müstenit, bilâ kaydû þart yeni bir Türk Devleti tesis etmekti.” Paþa, Samsun’a çýkar çýkmaz bu amacýný tatbik baplamýptýr. Planýný tatbik baplangýç noktasý olarak seçtiđi Erzurum’a bir an önce varmak olan Paþa, bir müddet beklemek zorunda kalmýptýr. Paþa’nýn Erzurum’u seçmesinin sebep-leri arasýnda Kâzým Karabekir Paþa’nýn XV. Kolordu Kumandaný bulunması, halkýn teþkilatlanmýþ olması da sayýlabilir. Mustafa Kemal Paþa’nýn asýl maksadýný anlayan Ýngilizler, Hükümet’e baský yaparak O’nun Ýstanbul’a çadırlmasını istemiþlerdir.

Artýk Anadolu ve Rumeli’deki millî teþkilatların birleþtirilmesi zamanýnýn geldiđine inanan Mustafa Kemal Paþa, Sivas’ta genel bir Kongre toplamak fikrini uygulamaya sokmuþ, 21/22 Haziran 1919’da Ali Fuat Paþa, Rafet Paþa ve Rauf Bey ile birlikte Amasya Tamimi’ni hazýrlamýþlardýr. Bu tamimde Millî Mücadele’nin hedefleri belirlenmiþ, 10 Temmuz’da Erzurum’da bir kongre toplanacađý, Sivas’a da kongre için temsilcilerin gönderilmesi istenilmiþtir.

Mustafa Kemal Paþa’nun 3 Temmuz’da Erzurum’a gelmesiyle, Vilâyet-ý Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin Erzurum þubesinin faaliyetleri hýzlanmýþ ve Kongre çalıþmaları etrafýnda yođunlaþmýþtır.

Esasen, Mustafa Kemal Paþa Erzurum’a gelmeden önce de Cemiyet’in Erzurum Pubesi’ne büyük katkılarda bulunmuþtur. Örneđin; Posta ve Telgraf Müdüriyeti’nce, Cemiyet’in gönderdiđi telgrafların yazýlmadýđı Mustafa Kemal Paþa, bu hususta gerekli tedbirlerin alınmasını sađlamýptýr. Sonuçta, Posta ve Telgraf Müdüriyeti’nce verilen emir geri alýnarak, Cemiyet’in telgrafları yazýlmýþtır.

Mustafa Kemal Paþa’nun bazen de Cemiyet’e rehberlik ettiği görülmektedir. Onun 4 Haziran 1919’da Cemiyet’e gönderdiği telgraf buna bir örnektir:

“Millî cemiyetlerden Avrupa’ya gidecek heyetin programýný talep hakkýndaki teþebbüsata dair hususatý Trabzon Vilayeti’ne bildir. Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemi-yeti’nin Trabzon’daki Millî Cemiyetler’e bu babdaki teþebbüsatýný ihbar vaatlerini ayný zamanda Parkî Anadolu Vilâyet-i’ndeki cemiyetleri ayný vazife-i vataniyeye de eylemleri münasip olur.”

Hükümet’in Ýstanbul’a dönmesi yolundaki baskýları sonucunda, 8 Temmuz’da askerlikten istifa etmek zorunda kalan Mustafa Kemal Paþa, Vilâyet-ý Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Erzurum Pubesi Ýdare Heyeti’ne Cemiyet’in heyet-i faalisine kabul edilmiþtir. 10 Temmuz’da da Mustafa Kemal Paþa heyetin başkanlýđına, Rauf Bey ise ikinci başkanlýđa seçilmiþlerdir.

Kongre hazýrlýklarıyla görevli Hey’et-i Fa’ale ilk toplantýsýný 10 Temmuz’da yap-mýþtır. Bilindiđi gibi, Kongre’nin toplantý tarihi olarak 10 Temmuz tespit edilmiþ, fakat temsilcilerin zamanýnda Erzurum’da toplanamamaları yüzünden Kongre tarihi 23 Temmuz’a ertelenmiþtir.

Erzurum Kongresi’ne katýlacak olan Trabzon temsilcilerinin Erzurum’a gönderil-mesi hazýrlýkları ile meþgul olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti bu arada, Erzurum Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’ne gönderdiđi 25 Haziran tarihli bir telgrafla Kongre’ye Trabzon Vilayeti adýna katýlacak olan 20 kiþinin barýnmaları için uygun bir yerin hazýrlanması ve yemeklerini yiyecekleri lokan-tanýn ayarlanmasını istemiþtir. Cemiyet, 2 Temmuz 1919’da da Ramazan Bayramý dolayısıyla, Erzurum Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Başkanlý-đý’na bir kutlama telgrafý göndermiþtir.

10 Temmuz’da toplanması kararlaþtırýlan Erzurum Kongresi’ne katýlacak olan, Trabzon Vilayeti temsilcileri 5 Temmuz 1919’da Trabzon’dan törenle Erzurum’a uđur-landýmlardýr.

Maþka’dan Erzurum Cemiyet Başkanlýđý’na 5 Temmuz 1919 tarihli telgrafla ek olarak gönderilen 6 Temmuz 1919 tarihli telgrafla da Trabzon Vilayeti temsilcilerinin o gün Maþka’dan hareket ettikleri bildirilmiþtir.

Erzurum Cemiyeti Başkaný Râif Hoca’nun 10 Temmuz 1919 tarihli telgrafýndan anlaþýldýđı gibi, Trabzon ile Erzincan, Supehri, Tercan temsilcileri 11 Temmuz 1919’da Erzurumlular’ca, þehrin dýpýnda llýca mevkiinde karþýlanmýþlar. Konuklarla birlikte þehre dönülürken yolda mola verilmiþ ve çay içilmiþtir. Tekrar yola çýkýlmak üzere iken, Atatürk’ün Tra temsilcilerine hoþ geldiniz demek üzere geldiđi görülmüþtür. Ata-türk’ün kýsa bir konuþma yapmasını ardýndan, Trabzo temsilcisi Servet Hacýsalihöđlü da kýsa bir konuþmayla teþekkür etmiþtir. Daha sonra hep birlikte þehre dönülmüþtür .

Kongre hazýrlýklarýnýn yođun olarak sürdüđü bu günlerde, Mustafa Kemal Paþa ve Rauf Bey’in Kongre’ye katýlabilmeleri için Erzurum Vilâyet-i Parkýye Müdafaa-i Hu-kuk-ý Milliye Cemiyeti üyelerinden Cevat ve Kâzým Beyler Kongre’nin Erzurum tem-silciliđinden istifa ederek, yerlerini Mustafa Kemal Paþa ile Rauf Bey’e býrakmýþlardýr.

Erzurum’da kendilerine hazýrlanan Hacý Dede Ađa’nun büyük konađýnda kalan Trabzon temsilcileri, Kongre’nin açýlýþına kadar, kendi aralarında bazı sorunları tar-týpmýþlardýr. Tartýþtýkları en önemli konu Kongre bap seçileceđi konusu idi. Sonuçta, Kongre başkanýnýn Erzurum temsilcileri tarafýndan belirlenmesini, bap-kan vekilliđine de bir Trabzon temsilcisinin getirilmesini kararlaþtırmýþlardýr. Erzurum temsilcileri ile XV. Kolordu Komutaný Kâzým Karabekir Paþa, Kongre başkanlýđına Mustafa Kemal Paþa’nun getirilmesinden yana idiler. Trabzon temsilcilerinin bir kısmý, kongre başkanlýđına bir askerin getirilmesinin yabancı devletler tarafýndan hoþ karþý-landmayacađýný belirtmiþseler de, Trabzon temsilcilerinin diđer kısmý, Mustafa Kemal Paþa’nun kongre başkanlýđýný desteklemiþlerdir.

Kongre için Erzurum’a gelen diđer illerin mümessillerinden gizli olarak, yalnız Er-zurum ve Trabzon Vilâyetleri mümessilleri arasýndan seçilen birer kiþi 17 Temmuz ve 19 Temmuz günleri bir araya gelip, 7 maddelik, Kongre’nin açýlýþ

günü ve sonrasýnýn programýný hazýrlamýplardýr. Erzurum’dan Cemiyet Baþkaný M. Râif Dinç ve Trab-zon’dan Ýzzet Beyler’in hazýrlamýp olduklarý bu programýn metni aþaðýda verilmiþtir:

“17 Temmuz 335

1-(21 Temmuz) Pazartesi gününe kadar Diyârbekir, Ma’mûretilazîz Vilâyetle-ri’nden muvâfakat cevâbý alýnýr ve ekseriyet husûl bulursa, Kongre küpâd edilecek. Cevâb gelmediði takdirde, (24 Temmuz) Perþembe gününe te’hîrile; Perþembe günü, behemehâl açýlacaktýr.

2-Du’â’yý müte’âkýb Kongre, bir a’zây-i müsün tarafýndan, küpâd edildi þeklinde, açýlacak. Ve murahhaslardan baþkasýnýn, çýkmasý, ricâ edilecek.

3-Her vilâyetin mümessillerinden birer zât alýnarak; yedi kipiden mürekkeb, bir Ý’timâdnâme Tedkik Encümeni Teþkîl edil

4-Kongre’nin küpâdýnda Erzurum Müftisi (Solakzâde M. Sâdyk SOLAKBAY), mûmâileyh kabûl etmediði takdirde, Biran M. Hasan (Fahri POLAT) Efendi, bir du’a okuyacaktýr.

(19 Temmuz 335):

5-Re’yelerin ne sûretle, vâcibülittibâ’ olmasý mes’elesi.

6-Mustafâ Kemâl ve Kâzým (KARABEKÝR) Papalar’la, zîrdeki mevâddýn tesbîti için, bir Hey’et’in, müpêrû nezidine gönderilmesi:

a)Ý’âpe, para, mühimmât;

b)Þekl-i idâre ordu ve Kuvây-i Milliyye, bir-kütle hâlinde çalyptýđý takdirde- mercî’i’nin ta’yîni;

c)Ýstikbâl derpîb edilerek, þimdiden her türlü mevâddýn, (“Erzurum Kongresi”ne katýlan: Trabzon, Sivas, Erzurum, Ma’mûretilazîz, Bitlis, Diyârbekir ve Hakkâri’yi de içine alan Van’dan oluþan) Vilâyât-i

Seb’a’ya idhâli;

ç)Zâbitân’ýn tasfiyesi;

d)Sevâhil’in, Rumlar ve Ermeniler hesâbýna, Düvel-i Ý’tilâfiyye tarafýndan ânî sûretde vukuu bulacak iþgaline karþ Sevâhil Hýfzý’nýn alacađý vaz’iyyet; ve bunun zahîrî olan Kuvây-i Milliyye’nin hatt ü hareketi;

e)(Nisan 1918’de, “Kýrkyýllýk” esâretten kurtulup, resmen anavatana katýlmýþken, Mondros Mütârekesi ile millî hudûdlar dýbýnda býrakýlan: Kars-Ardahan Oltu dahil-Batum/ Artvin dahil) Elviye-i Selâse (Üç-Sancak) ve Nahçývan’ (Ýngilizler’in Nisan 1919 dan beri iþgal ettirdiði Ermeniler’in yerli Türkler’e karþý yapmakta devam ettikleri) katli’âmlara (soykýrymlarýna) karþý, tedâbir ittihazý

7-Kongre’de, her vilâyetin ahvâl-i husûsiyyesi nazari i’tibâra alýnarak, bir nizâmname yapýlmasý.”

Kongre hazýrlýklarý devam ederken, Erzurum, Trabzon ve Sivas temsilcileri arasýn-da bir takým sorunlar yaþanmýþtýr. Açýklanan Trabzonlu temsilcilerle ilk sorun Mustafa Kemal Paþa’nýn Kongre baþkanlýđý dolayýsýyla yaþanmýþtý. Ýkinci sorun ise, temsilcilerinin kongreyi Vilâyât-i Þarkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin merkezi adýna açmak istemeleri üzerine yaþanmýþtýr. Trabzon temsilcileri buna þiddetle itiraz ederek, kendilerinin Ýstanbul’daki Cemiyet’le bir ilgilerinin olmadýđýný belirtip, eđer Kongre bu düþünce ile açýlacak olursa, Erzurum’u terk edeceklerini bil-dirmişlerdir. Bundan dol Erzurum Vilâyât-i Þarkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti Ýstanbul merkezine 21 Temmuz’da bir telgraf göndererek, kongrenin baþka vilayetlerin de katýlmasýyla genel bir nitelik kazandýđýný bildirmiþtir. Bu telgrafa bir cevap gelmemesi üzerine, Erzurum Kongresi bađýmsýz bir niteliðe kavuşmuþtur.

Sivas temsilcileri ile yaþanan sorun ise, Trabzon ve Erzurum Vilayetleri temsilcilerinin kendi aralarında gizli olarak görüþmelerinden kaynaklanýyordu. Sivas temsilcileri bu toplantýlardan haberdar olunca, Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti baþkanlýđýna gönderdikleri bir yazý ile bu durumu protesto etmişlerdir.

23 Temmuz 1919’da açýlan Erzurum Kongresi’nin baþkanlýđýna Mustafa Kemal Paþa seçilmiþtir. Kongre baþbekilliklerinden birine Trabzon temsilcisi Ýzzet Eyübođlu ve iki divan kâtipliðinden birine de Trabzon temsilcisi Abdullah Hasiþ Ataman getiril-mişlerdir.

Hummalý bir çalyþma faaliyeti içine girmiş olan Kongre’nin hedefi, her türlü iç ve dýþ tehlikeye karþý ortak hareket edilme birlik oluþturulmasý idi.

Kongre’nin 3 Ađustos günlü toplantýsýnda Sürmene temsilcisi Ömer Fevzi Bey ve arkadaşlarýnýn 22 maddelik bir program taslađý reddedilmiþtir. Kongreye sunulan taslak, adem-i merkezîyet havasý tapýdýđýndan, Ömer Fevzi Bey bu hareketinden dolay itibarýný kaybetmiþtir.

7 Ađustos’a kadar süren Dođu Vilayetleri Kongresi, kongre bitiminde bir beyan-name ile nizamnâme yayýnlamýþtýr.

Çok zor þartlar altýnda dađýtýlmasý sađlanan “Þarkî Anadolu Vilâyât-ý Erzurum Kongresi Beyannâmesi” on maddelik olupmaktaydı. Söz konusu beyannamenin giriş bölümünde, Ayardýn Vilâyeti’nde Yunanlılar’ýn, Kafkasya’daki Ermeniler’in, Karadeniz kıyýlarında Rumlar’ýn Müslüman ahaliye yaptýđý mezalimden dolayı, milleti parçalanma tehlikesiyle karþý karþýya gören Dođu Anadolu halkýnýn kurduđu cemiyetler aracýlýđý ile Erzurum Kongresi’nin toplanýp anlatýlýyordu.

Kongre bitiminde, Vilâyât-i Þarkýye Müdafaa-i Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin dođu illerindeki þubeleri ile Trabzon Muhafaza Hukuk-ý Milliye Cemiyeti’nin bütün þubeleri birleþtirilerek, merkezi Erzurum’da olmak üzere, Þarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuþtur. Cemiyet’in Heyet-i Temsiliye adlý yönetim kadrosu 9 kipiden oluþturulmuþtur. Heyet-i Temsiliye’nin iki üyesi Trabzon temsilcilerinden Ýzzet Eyü-bođlu ile Servet Hacýsalihöđlu idi.

Kongre’den sonra, temsilciler önce Atatürk’ü ziyaret ederek baþarý dilemişler, son-ra vedalaþýp yola çýkmýþlardý Erzurum Kongresi’nde alýnan kararlarýn birinci maddesinde, Trabzon vilâyeti ve Canik sancađý ile Dođu vilâyetlerinin herhangi bir sebeple birbirlerinden ayrýlmasýna imkan olmayacak þekilde bir bütün oluþturduklarý belirtiliyordu. Ýkinci maddede ise, Rum ve Ermeniler’in gizli ve açýk her türlü faaliyetleri karþýsýnda birlikte hareket ede-ceklerinin kabul edildiði ilân ediliyordu. Kongre kararlarýnda, Paris Barýþ Konferan-sý’nda savunulan bölge ile ilgili Rum ve Ermeni emellerine karþý çýkýlacađý ve her türlü vasýtayla karþýlýk verileceði belirtiliyordu. Bu arada, Rum ve Ermeni unsurun kanuni haklarý ile mal, can ve ырzlarýnýn korunmasý hukukî, dinî ve millî geleneklerin bir gereði olarak kabul ediliyordu.

Erzurum Kongresi bölgesel karakterde olmasýna raðmen, yurdun bütününü ilgilendirilen önemli kararlar almýþtýr. Þarkî Anadolu

i Hukuk Cemiyeti'nin kurulma-sıyla, Doğu Anadolu'da bir birlik oluşturulmuş, harekât tek elden idare edilmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Heyet-i Temsiliye Millî Mücadele'nin idare merkezi konumdadır. Sivas Kongresi'nin bitimine kadar da bu konumunu, sürdürecektir. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar, Millî Mücadele'nin programını oluşturmuş ve bu kararlar uygulanma olanağına kavuşmuşlardır.

SONUÇ

Millî Mücadele tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Erzurum Kongresi'nin ta-sarlanma ve toplanmasında Vilâyet-i Parkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesi ile Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin rolleri çok büyük olmuştur.

Trabzon merkez olmak üzere Doğu Karadeniz'de bir Pontus Rum Devleti'nin kurulması faaliyetlerini engellemek amacıyla kurulan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Doğu Karadeniz'de Millî Mücadele'nin temellerinin atılmasında büyük rol oynamıştır.

Vilâyet-i Parkıye'de bir Ermenistan'ın kurulması faaliyetlerinin önüne geçmek üzere kurulan Vilâyet-i Parkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve bu Cemiyet'in Erzurum şubesi de Vilâyet-ı Parkıye'de Millî Mücadele'nin teşkilatlanmasında büyük adımlar atmıştır.

Her iki Cemiyet'in Rum ve Ermeni tehlikesine karşı ortak hareket etmek amacıyla, Park Vilayetleri adına Erzurum Kongresi'nin toplanmasına öncülük etmeleri, onları Millî Mücadele tarihinde çok üstün ve ayrıcalıklı bir konuma getirmişti. Çünkü, Millî Mücadele'nin gerçekçi bir ifadesi olan Misâk-ı Millî ilk olarak Erzurum Kongresi kararlarında belirlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa liderliğinde gerçekleştirilen Millî Mücadele'nin kısa adı olan Misâk-ı Millî'nin belirlenmesini sağlayan Erzurum Kongresi'nin gerçekleştirilmesinde öncülük yapan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile Vilâyet-i Parkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum şubesi bu hizmetleri dolayısıyla, Millî Mücadele tarihinde çok özel bir konuma ulaşmış olmayı fazlasıyla hak etmişlerdir.